

Edisyong Hiligaynon

MGA
MASAKER
SA
PANAHON
SANG
LAYI MILITAR

Mga Masaker sa Panahon sang Layi Militar

Ginbantala sang
Ang Bayan

Septyembre 2022

<https://philippinerevolution.nu/tag/massacres-under-martial-law/>

Kaundan

1

*Sukton ang mga
krimen ni Marcos Sr
batuk sa pumuluyo*

3

*Pagbalik-tan-aw sa mga
masaker sa mga Moro sa
panahon sang diktaduryang
US-Marcos*

6

*Makakulugmat nga
handurawan sang mga
pagmasaker sang
diktaduryang Marcos*

9

*Ang Masaker sa
Taytay sang Bacong
River sa Culasi*

12

*Ang Maduguon nga
Huwebes sa
Escalante City*

15

*Isa ka Maduguon
nga Domingo sang
Hunyo sa Daet*

18

*Ang Mga Bulak
sang Inang
Banwa: Masaker
sa San Rafael,
Bulacan*

22

*Ang Masaker sa
Guinayangan,
Quezon*

P a n g b u k a s

Bilang kabahin sang pagdumdom sa ika-50 tuig nga deklarasyon sang layi militar, isa ka serye sang mga artikulo sa Ang Bayan ang ginpaggwaa sa nagligad nga mga bulan nga nagbalik-tan-aw sa mga kaso sang makangilidlis nga mga pagmasaker. Ang mga krimen nga ini nagapatampok sa brutalidad sang pagginahum nga diktador ni Marcos Sr kag sang iya mga pasistang tinawo sa AFP-PC-INP. Wala ni isa ang nasilutan sa mga krimen nga ini.

Sukton ang mga krimen ni Marcos Sr batuk sa pumuluyo

Septyembre 21, 2022

Pila ka adlaw antes ang ika-50 anibersaryo sang layi militar ni Ferdinand Marcos Sr, wala sang huya nga gin pangapinan ni Ferdinand Jr ang mga krimen batuk sa pumuluyo sang iya amay nga diktador. Ginsiling pa niya nga “normal lamang” ang mga pagpang-abuso nga militar bangud sa kahimtangan nga may gera sadto sa aton pungsod.

Sa atubang sang tuyo nga ilubong sa limot kag kabutigan ang mga krimen sang diktaduryang Marcos, obligado nga palab-ason naton, ipahanumdom kag balik-balikan ang makangilidlis nga mga handurawan sang 14-tuig nga pagginahum militar ni Marcos Sr. Partikular sa mga pamatan-on, dapat maid-id nga tun-an ang aton kasaysayan, sikwayon ang pagpangtiko, ipangbabaw ang kamatuoran kag magkuha sang mga leksyon.

Kaangut sini, ginpagwa sang Ang Bayan ang serye sang mga artikulo subong nga tuig: “Pagbalik-tanaw sa mga masaker sa mga Moro sa panahon sang diktadurang US-Marcos” (Ang Bayan, Marso 21), “Malalagim na alaala ng mga pagmasaker sang diktadurang Marcos,” “Masaker sa Sag-od” (Abril 12); “Ang Masaker sa Tulay ng Bacong River sa Culasi” (Abril 13); “Ang Madugong Huwebes sa Escalante City (Abril 14); “Isang Madugong Linggo ng Hunyo sa Daet (Hunyo 25); “Ang mga Bulaklak ng Inang Bayan: Masaker sa San Rafael, Bulacan” (Hunyo 27); kag “Ang Masaker sa Guinayangan, Quezon” (Hunyo 28).

Pila lang ini sa masobra 900 masaker sa bilog nga pungsod nga nalista sang mga rebolusyonaryong pahayagan kag sang ginbansagan nga “mosquito press” (ang mga pahayagan kag dyornal nga indi kontrolado sang mga kroni ni Marcos).

Masaker sa Ibajay River

Nagahimo sang ila hilikuton propaganda kag pag-organisa sa Barangay Naligusan, Ibajay, Aklan ang semi-legal tim nanday Edward L. Dela Fuente sang Abril 12, 1984

sang salakayon sila sang mga suldado sang 47th IB-PA. Nakaatras ang tim nga naarmasan lang sang mga malip-ot nga pusil. Sang makatabuk sa Ibajay River sa dulunan sang mga barangay Agdugayan kag Unat sa pareho nga banwa, gin-ambus sila sang mga tropa sang Philippine Constabulary (PC) nga ginpamunuan ni Major Wilfredo Blanco.

Napatay sa ambus si Alyas Johnny samtang nadakup nga buhi sanday Dela Fuente (Ka Ponso) kag Antonio Diore Mijares, pero mga pilason. Sa baylo nga hatagan sang pauna nga panabang kag respetuhon bilang mga “prisoner of war” (POW), nag-agj sang grabe nga pagpaantus sanday Dela Fuente kag Mijares antes sila patyon. Suno sa mga nakasaksi nga mangunguma, gingapos sang alambre may tunok (barbed wires) ang mga kamot sang duha ka bihag, ginpaguyod sa kalabaw halin sa pangpang sang Ibajay River padulong sa kalsada sang Unat nga may isa ka kilometro ang kalayuon. Ginbansagan ang masaker nga ini bilang "Bloody Holy Thursday".

Iban pang mga masaker

Ginpaulanan sang bala ang balay sang pamilya Gumapon sang tribong Subanon samtang sila nagakatulog sa Sityo Gitason, Barangay Lampasan, banwa sang Tudela sa Misamis Occidental sang Agosto 24, 1981. Ang nang-istraping amo ang mga katapu sang paramilitar nga ginatawag nga Rock Christ, isa ka panatiko nga grupo nga nagaserbi man sa militar. Sa 12 nga nagakatulog sadto sa balay, 10 ang napatay lakip ang isa ka lapsag.

Sa banwa sang Talugtog, Nueva Ecija gindakup sang militar ang 5 ka tawo nga may mga edad 20 anyos sang Enero 3, 1982 bandang alas-7:00 sang gab-i. Masunod nga adlaw, nakita sila nga wala na sang mga kabuhi. Ginbansagan sila nga mga “tagasuporta sang kahublagan komunista.”

Sa Zamboanga del Sur sang Pebrero 12, 1982, ginpatay ang 12 katawo agud itimalos ang pagkapatay sang isa ka lider sang Ilaga sa kamot sang Bagong Hukbong Bayan (BHB). Ang mga kriminal mga katapu sang notoryus nga grupong Ilaga, isa ka teroristang kulto nga bantog sa kanibalismo (pagkaon sang tawo) kag nagaserbi man bilang mga Civilian Home Defense Forces.

Sa Bayog, Zamboanga del Sur, sang Mayo 25, 1982 naghulog sang mga bomba ang mga eroplano sang Philippine Air Force sa Barangay Dimalinao. Tatlo ang napatay kag walo pa ang napilasan. Pagtimalos kuno sang militar ang pagpamomba sa komunidad bangud sa pagkapatay sang isa ka suldado sa isa ka inaway sa mga Pulang hangaway sang BHB.

Samtang sa Barangay Masaymon, banwa sang Hinunangan, Southern Leyte walo ka tawo ang ginmasaker sang mga tropa sang 357th PC Company sang Marso 23, 1982. Anum sa walo nga biktimia tatlo tubtob 18 tuig lamang ang edad.

Pagbalik-tan-aw sa mga masaker sa mga Moro, sa panahon sang diktaduryang US-Marcos

Marso 21, 2022

Isa ka daku nga kabuangan kag mapaniplang nga kabutigan ang pagpamilit nga wala sang natabo nga masaker pareho sang insidente nga Jabidah sa idalom sang rehimeng Marcos Sr. Ini ang nangin sabat sang mga Moro sa paliwat-liwat nga pagdeklarar sang mga reaksyunaryong maki-Marcos nga himu-himo kag tinunto lamang ang mga sugilanon nga masaker batuk sa mga Moro.

Nakita nila nga malahalon nga dumdumon ang mga ini samtang nagahilapit ang eleksyon kag liwat na naman nga nagapalapit ang mga pulitiko para kuhaon ang ilaboto.

Isa sa amo nga masaker ang ginatawag nga Jabidah Massacre kon sa diin nga natabo antes ang layi militar kon sa diin ginpatay ang 28 pamatan-on nga Moro pagkatapos nga magbalibad sa mandu sang Armed Forces of the Philippines (AFP) nga patyon ang ila kapareho nga Muslim para sakupon ang Sabah. Natabo ang masaker sang Marso 18, 1968 samtang ginahanas sila ni Col. Eduardo Martelino (alyas Abdul Latif) sa isla sang Corregidor, Cavite City.

Ginakilala sa kasaysayan nga ang Jabidah Massacre ang nangin mitsa sang armadong paghimakas sang Moro National Liberation Front (MNLF) nga gintukod ni Prof. Nur Misuari sang 1969. Pero ang ginakilala sang mga Moro nga pinakamapintas kag pinakadaku nga kaso sang masaker sa ila kasaysayan ang natabo sa Palimbang sa Sultan Kudarat sang Septyembre 24, 1974. Tubtob subong, lab-as sa panumduman sang mga biktima nga nakaluwas sa makasiligni nga hitabo kag kapintas nga naagyan sa kamot sang pasistang pwersa sang estado.

“Tyempo nga pamanagbanag sadto, kag bag-o lang nga natapos ang ikaapat ka adlaw

sang amon mainit nga pag-obserbar sang Ramadan sang hinali ginpaulanan kami sang mga bala sang kanyon sang militar,” saysay ni Ama Amed, puno nga titser sang isa ka *madrasah sanawi* (eskwelahan sang hayskul) nga gin-interbyu sang Ang Bayan. “Pila ka barangay sa amon banwa ang naigo sa pagpamomba. Nagasinggit na ang mga tawo sa sobrang kahadlok, labi na ang mga bata kag kababainhan. Wala na kami sang nahimo kundi magpangamuyo kay Allah.”

Tin-edyer pa lang si Ama Amed sadto nga nagahandum nga makatapos para makabulig sa iya kapareho nga Muslim. Sang magsalakay ang mga suldado, lakin siya sa mga pamatan-on nga nakaluwas kag nagpanago sa kagulangan tubtob maghalin ang mga suldado. Pero, pila ka myembro sang iya pamilya ang wala makaluwas.

“Pagkatapos sang pagpamomba wala pa nakuntento ang militar. Apat ka batalyon nga pwersa sang AFP ang nagsulong sa mga sibilyan nga komunidad kag gindakup ang tanan nga mga tawo nga ila naabtan. Pwersahan nga ginguyod ang mga lalaki kag ginkulong sa *mosque* sang Tacbil sa Barangay Malisbong.

Suno sa mga natipon nga panaysayon sang mga biktima nga nakaluwas, may 1,500 nga kalalakihan nga edad 11 tubtob 70 tuig nga ginkulong sa mosque ang ginpatay sang mga pasista. May mga report nga nagasiling nga naglab-ot sa 3,000 ang napatay sa nagkalainlain nga mga insidente sang panahon nga ina.

“Adlaw-adlaw may ginapagwa nga grupo nga tig-10 ukon masobra agud patyon. Sila mismo ang ginapakutkot sang ila lulubngan antes sila luthangon sang mga suldado. Kon magreklamo ang mga bihag nga ginagutom ginahabuyan lamang sila sang kopra. Pilit sila nga ginapauba kag ginapahimo sang malaw-ay nga buhat, bagay nga ginakabig nga mabug-at nga sala kay Allah. Ginabastos nila kag ginalapakan ang amon pagkatawo kag pagka-Muslim,” luhaon nga gindumdom ni Ama Amed ang brutal nga inagihan.

Nalista man nga naglab-ot sa 3,000 kababaihan kag mga bata nga may edad 9 tubtob 60 ang gin-aresto kag ginkulong sa isa ka bodega sa baryo kag sa mga barko sang militar. Masobra 300 balay ang ginsunog sang mga pasista.

“Madamo nga kababainhan ang ginlugos sang mga suldado. Madamo nga bata man ang napatay sa sobrang gutom kag kabudlay sang sitwasyon.”

Natabo ang masaker sa Palimbang duha ka tuig pagkatapos ideklarar sang rehimeng Marcos ang layi militar sang Septyembre 21, 1972.

Suno sa pila ka impormasyon, ginakakulbaan sadto sang rehimeng Marcos nga magalapad pa ang kahublagan sang MNLF indi lang sa Palimbang kag ibang bahin

sang Sultan Kudarat, kundi sa bug-os nga erya nga sakup sadto sang Central Mindanao Command sang AFP. Ginarason sang AFP ang tuyo nila nga lagson ang mga rebeldeng MNLF. Pero ang ginlunsar sang estado amo ang operasyong pagpatay sa pumuluyo sang Palimbang. Sa mandu sang diktador, gindiriher sang mga heneral sang AFP ang pagpamomba kag pagmasaker sa mga sibilyang Moro. Upod sa nagapamuno sa pagpatuman sini ang ginombrar ni Marcos bilang gubernador sadto sang Sultan Kudarat nga si Brig. Gen. Gonzalo Siongco.

Luwas sa mga masaker sang Jabidah kag Palimbang, indi malimtan ang masaker sa Manili sang 1971. Didto, naglab-ot sa 70 nga tumuluo ang ginpatay sa sulod sang ilang *mosque* sa Barangay Manili sa banwa sang Carmen, North Cotabato. Natabo man sa tuig nga ina ang Tacub Massacre nga nagpatay sa 40 sibilyang Moro. Nagapauli ang amo nga mga biktima pagkatapos mapaslawan nga makabato sa ginhiwat nga espesyal nga eleksyon. Gin-abangan sila sang mga suldado kag ginpangluthang sa isaka tsekpoyst sa banwa sang Tacub sa Lanao del Norte.

Sa bilog nga panahon sang pagginahum militar ni Marcos naguba ang madamo nga komunidad nga Moro sa Mindanao, masobra 200,000 ang gin-utas nga kabuhi kag madamo ang napilitan nga maghalin, lakin na ang tunga sa milyon nga nagbakwit sa Sabah, Malaysia.

Makakulugmat nga handurawan sang mga pagmasaker sang diktaduryang Marcos

Abril 12, 2022

You must move on. Forget our history, and let us just forgive the Marcoses!” (Dapat magpadayon ka na. Kalimtan ang aton kasaysayan, kag patawaron na lang naton ang mga Marcos!) Ini ang daw samad nga plaka nga sabat sang mga loyalistang Marcos kag mga Duterte Die-Hard Supporters (DDS) sa tagsa ginakumpronta sila sang mapait nga kamatuoran babin sa diktaduryang US-Marcos.

Tuman kabudlay nga basta na lang kalimtan ang mapait nga babin sang aton kasaysayan nga ina, labi na sang mga aktwal nga nakaagi sang 14-tuig nga mapintas nga pagginahum sang layi militar ni Ferdinand Marcos Sr.

Paano bala naton mapatawad ang diktaduryang US-Marcos sa linibo nga krimen sini sa sangkatawhan?

Kag paano ayhan malimtan ang makakulugmat nga handurawan sang mga abuso militar lakip ang sa Jabidah kag Palimbang nga mga masaker kag iban pang natabo pareho sa Samar, sa Panay kag sa Negros?

Kabaliskaran nga natabo ang duha ka masaker nga ini pila ka bulan lamang ang nakalipas nga gin-anunsyo sang diktador nga si Marcos ang pagkuha sa iya “smiling martial law” sadtong Enero 17, 1981. Napahamtang na kuno ang mga tawo bangud nagbalik na sa normal ang pagpangabuhi nila.

Ugaling paano ayan ipaathag sang mga nagatambol nga ang panahon sang mga Marcos isa ka “bulawanon nga panahon” nga dapat lang padayunon sang iya anak

nga si Dyunyor. Paano nila hatagan-rason ang masaker sa Sag-od, Las Navas, Northern Samar sadtong Septyembre 18, 1981 kag ang Culasi Masaker sa Culasi, Antique sa Panay sadtong Disyembre 19, 1981? Kag apat ka tuig pagkalipas sini liwat natabo ang Escalante Masaker sa Negros Occidental sadtong Septyembre 20, 1985?

Masaker sa Sag-od

Nagakatulog pa ang halos tanan nga residente sang Barangay Sag-od sa interyor nga bahin sang banwa sang Las Navas, Northern Samar sadtong aga sang Septyembre 18, 1981 sang pukawon sila sang asud-asod nga lupok sang mga ripleng awtomatik. Halin ang mga lupok nga ato sa 18 armadong tawo nga nagapalibot sa ila baryo. Mga katapu sila sang pwersa pangseguridad sang San Jose Timber Corporation, isa ka kumpanya sa pagpangtroso malapit sa barangay sang Sag-od.

Si anay Senador Juan Ponce Enrile pangunahon nga *stockholder* sang kumpanya nga ini kag sadto anay Defense Minister ni Marcos.

Kabahin ang mga armadong tawo nga ini sang mas daku nga grupo sang 70-katawo nga “Special Forces nga paramilitar nga Civilian Home Defense Forces nga nagahulag sa erya. Ginbansagan sila nga “Lost Command” kag ginapamunuuan sang ginakahadlukan nga si Col. Carlos Lademora, alyas “Commander Brown”. Dira sila sa Samar bangud ginmanduan sila sang militar si Lademora nga dugmukon ang Bagong Hukbong Bayan (BHB) sa Sidlangang Bisayas.

Ginpapanaog sang mga armadong tawo ang mga residente sa ila mga balay kag gintipon sa atubang sang balay sang barangay kapitan sang Sag-od. Ginhilera ang kalalakihan sa plasa sang baryo samtang gindala ang isa ka grupo sang kababainhan kag mga bata sa guwa sang baryo. Wala pa nakapalayo ang mga ini sa ila baryo nabatian nila ang mga lupok sang mga pusil. Naglawig ang linupok sang 15 minutos.

Wala sang nakaluwas sa kalalakihan, suno sa report nga ginbantala sa librong “Pumpiglas: Political Detention and Military Atrocities in the Philippines, 1981-1982”.

Samtang, ginmanduan nga maglakat ang kababainhan kag mga bata paggwa sang baryo tubtob naglab-ot sila sa matalon nga bahin. Nag-untat sila sa may sapa nga may isa ka kilometro ang kalayuon sa baryo. Ginpamangkot sila sang lider sang mga armado nga lalaki kon kilala nila ang isa ka “Kumander Racel” sang BHB.

Sang wala sang nagasabat nga may nakakilala sa amo nga kumander ginsuguran nila nga kuhaon ang mga bata sa ila mga iloy. Labi nga naghugot ang pagkypyot sang mga bata sa ila mga nanay. Kag sang indi nila mapahalin sa hugot nga pagkupo sang

mga bata sa ila nanay wala sang kaluoy nga ginratrat sang bala sang mga mapintas nga tawo ang wala sang inugbato nga mga kababainhan kag mga bata. Nagduag pula ang tubig sang sapa sang Sag-od nga nagserbi nga lulubngan nila.

Sa kabilugan, 45 katawo ang kumpirmado nga ginpatay—lalaki, babaye kag mga bata. Napulo'g tatlo lamang ang nakaluwas sa masaker nga ato. Lakip sa mga nakaluwas amo ang 8-ka tuig nga bata nga si Marela Yanay, nga napilasan sa iya ulo kag nagpatay-patayan sa suba. Lakip sa mga ginmasaker ang iya amay, nagabusong nga iloy kag 4-tuig nga utod.

Wala sang naggwa nga balita sa mga kontrolado nga radyo kag pahayagan sa Maynila, nga sa matuod halos naubos ang populasyon sang Barangay Sag-od.

Nabalita na lang ang makakulugmat nga hitabo sang magpadala sang isa ka guban nga nag-imbestiga sa Las Navas. Ginpadala ini sang Makabayang Kilusan para Isulong ang Katarungan (MAKIISA-KA), isa ka alyansa para sa pagpangapin sang tawhanong kinamatarung.

Sang Nobyembre 22, 1981 nahibal-an sang may 1,000 katawo nga nagtambong sa public hearing nga nagbuyagyag sa natabo nga masaker sa Sag-od kag iban pang mga pagpang-abuso militar sa Samar. Gin-isponsor ang *public hearing* sang MAKIISA-KA sa San Carlos University sa Cebu City.

Nabatian sang British Broadcasting Company (BBC) ang *public hearing* kag naghimo ini sang isa ka dokumentaryo babin sa masaker sa Sag-od kag iban pang kalakasan sang militar batuk sa sangkatawhan sa Pilipinas. Daku ang kaakig sang Diktador Marcos sang maibrodkas ini sa BBC.

Nakibot gid ang bilog nga kalibutan sa ginbuyagyag sang BBC sa maduguon nga mga hitabo halin sa isa ka pungsod nga ginapabugal nga malinong bangud napaidalom sa isa ka diktaduryang militar.

Ang Masaker sa Taytay sang Bacong River sa Culasi

Abril 13, 2022

Masobra isa ka bulan pa lang ang nakalipas pagkatapos nabuyagyag sa bilog nga kalibutan ang makakulugmat nga Masaker sa Sag-od sa isla sang Samar sang ginkibot ang pumuluyong Pilipino sang isa pa ka masaker sang mga mangunguma kag mangingisda sa baybayon nga banwa sang Culasi, Antique sa isla sang Panay.

Sa upisyal nga report, lima lang ang nalista nga napatay sa masaker bangud wala naisip ang duha pa nga mga bangkay nga nakita sa idalom sang taytay. Indi magnubo sa pito ang napilasan.

Pila ka pamatan-on-estudyante sa Iloilo City, lakin si Peter Mecenas, Jr nga taga-Culasi, ang nagtinguha nga makaangut sa midya sa Maynila tubtob nakaabot ini sa Radio Veritas. Ginbuyagyag sang amo nga radyo ang makaluluoy nga hitabo sa Antique.

Natabo ang masaker pila ka adlaw makalipas ang pagdumdom sang United Nations sa Human Rights Day sang 1981. Sadtong Disyembre 19 sa tuig nga ina, naglunsar sang isa ka demonstrasyon ang masobra 400 residente sang Culasi, nga kadam-an naghelin sa mabukid nga mga barangay. Tuyo nila nga lab-uton ang munisipyo sang banwa para ipaabot sa lokal nga gubyerno ang duha nila ka reklamo:

Una, ginreklemo nila ang pagdeploy sang isa ka kumpanya sang PC sa ila banwa. Indi nila gusto ang presensya sang mga suldato bangud sa ila mga pagpang-abuso, pwersahan nga ebakwasyon sa mga barangay nga ginadudahan nga nagasuporta sa Pulang hangaway, kag mga pagkumpiska sa ila mga ginasagod nga hayop kag iban pang propyedad.

Ikaduha, ginaduso nila nga panubuon ang ginasukot nga buhis sang gubyerno sa ila

nga ginabaligya nga mga utanon kag pananom, kadam-an mga kararuton. Ginabaligya ang mga ini sang mga mangunguma kada Domingo sa tindahan sang Culasi.

Upod sa nagmartsa ang mga mangunguma kag mangingisda sa kapatagan kag sa norte nga bahin sang Culasi nga magapasaka man sang ila nga mga reklamo sa lokal nga gubyerno. Antes makaabot sa sentro sang banwa ang mga raliyista, tatlo ka beses sila nga ginharang sang mga elemento sang PC.

Sa una nga pagharang, ginpapondo sila kag ginpamangkot kon sin-o ang lider sang ila nga grupo. “Kami tanan ang lider,” malig-on nila nga sabat sa mga pasistang tropa.

Sa ikaduha, nakaabot na sila sa pungsodnon nga haywey sang liwat sila nga sitahon sang mga suldado. “Kami tanan” ang liwat nila nga ginsabat sang gin pangita ang ila nga lider. Determinado sila nga tabukon ang taytay sa Bacong River para abuton ang sentro sang banwa para sa ila nga protesta. Halin sa taytay, makita na nila ang bilding sang munisipyo sang banwa.

Samtang nagamartsa ang mga mangunguma kag mangingisda, nag-abot ang dugang nga mga suldado halin sa detatsment sang 315th PC Company sa pagpamuno ni Lt. Leopoldo Segubre. Ginharang sang mga suldado ang punta nga norte sang taytay sa Bacong River sang kahoy nga kawayan. Pahilay ang harang kag may kataason nga tubtob sa balikawang. Puno sang nakaalerto nga suldado ang bahin nga ini.

Nagbalibad ang mga suldado sa taytay nga palampason ang mga raliyista. Nangin mainit ang bayluhanay sang mga tinaga sa tunga sang duha ka bahin. Grabe ang tensyon. Pursigido nga lampasan sang mga demonstrador ang harang nga kawayan sa isa ka bahin. Sa pihak nga bahin, ginmanduan ang mga suldado nga pungan sila sa anuman nga paagi.

Determinado ang mga raliyista nga lampasan ang harang sa taytay. Ginkuha nila ang harang nga kawayan para makadiretso sila pakadto sa munisipyo. Wala sang kon anuman nga ginsumalang ini sang mga suldado sang pagratrat sang ila nga mga rippleng armalayt. Nagpinalagyo sa taytay ang wala sang inugbato nga pumuluyo.

Sang matapos ang pagpangratrat, lima ka mangunguma kag mangingisda ang nagahuray-ad sa taytay. Ginkilala sila nga sanday Remigio Dalisay kag ang iya nga utod nga si Fortunato, Joel Plaquiño, Leopoldo Anos kag Aquilino Castillo. Pila ka adlaw pagkatapos ang masaker, may nakita pa nga duha ka bangkay sa idalom sang taytay sang Bacong River: isa ka tigulang nga babaye kag isa ka lalaki nga nagakadunot na ang lawas. Wala na mareport ang duha ka patay nga ini bangud sa kahadlok sang ila nga mga pamilya nga balikan sila sang militar. Indi man magnuboo

sa pito ang napisalan, lakin ang duha ka babaye nga estudyante sang hayskul.

Gilayon nga naglubid sang kabutigan si Meyor Romulo Alpas kag ang PC.

Siling nila, mga katapo sang rebelde nga NPA ang mga nagmartsa kag ginhana nila nga agawon ang mga pusil sang PC. Nagbalos lang kuno ang mga PC bangud naunahan sila magpalupok. Sa amo man, wala sang naigo bisan isa sa mga suldado.

Nahibal-an sang mga taga-Culasi, lakin ang Bise Gubernador nga si Lolita Cadio, nga ang mga biktima mga kinaandan nga mangunguma nga gusto lang magpaabot sang ila mga reklamo kag demanda sa gubyerno. Ginreklamo ni Cadio sa pungsodnon nga awtoridad ang natabo nga masaker sa Antique.

Bunga sang nagadamo nga kaso sang kalakasan militar kag mga abuso sa mga sibilyan sa isla sang Panay, lakin ang masaker sa Culasi, gintukod sang Enero 21, 1982 ang Panay Broad Alliance for Justice and Peace. Isa sa mga nagapamuno sang mga aksyong protesta sa isla batuk sa diktadurya nga rehimeng Marcos ang sadto Board Member sang Sangguniang Panlalawigan sang Iloilo kag brodkaster Edwin Baldago. Antes mapatalsik ang diktaduryang Marcos, ginpatay si Baldago sang mga armadong tawo nga ginapatihan mga ahente sang militar.

Ginkunsiderar sang sadto rehimeng Marcos nga sarado kag tapos na ang kaso sang masaker sa Culasi bisan nga isa ini sa mga wala pa malubad nga krimen batuk sa sangkatawhan sang Armed Forces of the Philippines (AFP) at PC-INP. Madamo sa ila nga mga pamilya kag mga abyán ang nagapangayo gihapon sang katarungan tubtob sa subong.

Sa pihak sang iya maduguon nga rekord, na-promote pa tubtob nangin isa ka lubos nga *colonel* kag kumander sang Guimaras Island si Segubre.

Ang Maduguon nga Huwebes sa Escalante City

Abril 14, 2022

Bunga sang mabaskog nga presyur sang mga demokratikong organisasyon, institusyon kag personahe halin sa America kag Europe, napilitan ang diktaduryang US-Marcos nga tapuson ang layi militar sadtong Enero 17, 1981.

Pakitang-tao lamang ini. Kabahin lang ini sang mga tikang agud himuong nga mabatun-baton ang rehimeng niya nga labaw nga ginakangil-aran, partikular sa nagapautang nga mga dumuluong nga bangko. Kosmetiko nga tikang ang pagbatak sang layi bangud nagapabilin gihapon nga suspendido ang kasulatan nga *writ of habeas corpus* sa bilog nga pungsod. Mahimo nga arrestuhon nga wala sang mandamyento kag wala sang latid nga ikulong ang sin-o man nga pumuluyo nga may buot nga magreklamo sa mga anti-pumuluyo, anti-demokratiko kag pasista nga pagdumalahan sang rehimeng.

Sa pihak sang mapintas nga reyalidad nga ini, nangisog gihapon nga maglunsar sang mga aksyong protesta ang muklat nga pumuluyo. Lakip sa paghagunos sang mga demonstrasyon ang pagrali sang mga Negrosanon sadtong Septyembre 1985. Tuyo nila nga ibuyagyag sa bilog nga kalibutan sa okasyon sang ika-13 tuig nga pagpapanaog sang layi militar nga linibo sa Negros ang nagaantus sang indi matarung nga pagkulong kag wala sang kaluoy nga pagpaantus sang mga suldado kag mga paramilitar. Sin-o man nga manindugan sa tawhanong kinamatarung pareho sang mga pari, madre, mamumugon sa uma, imol sa syudad kag iban pa ginabansagan nga mga “komunista,” ginadukot, ginatoryur kag ginapatay.

May espesyal nga kabilinggan man ang ila hulag protesta bangud nagapabaskog ang mga kroni nga asendero ni Marcos sa pagpanguna nanday Roberto Benedicto kag Eduardo “Danding” Cojuangco kag mga alyado sini sa Northern Negros pareho sang warlord nga si Armando Gustilo. Nagakuripon sila sang kwarta paagi sa Philippine

Sugar Commission, katuwang ang National Sugar Trading Corporation samtang nalubong naman sa utang ang mga “sugar planters” (medyum-kadaku kag mga magagmay nga nagatanom sang tubo).

Sadtong 1984 lang, masobra 190,000 mamumugon sa mga asyenda kag mga sentral sang tubuhan ang nadulaan sang trabaho. May isa ka milyon ka tawo ang nag-agipang grabe nga gutom. Naglapnag ang ihibalo sang grabe nga kagulutmon sa Negros sa nakilala nga poster nga nagtampok sa laragway sang halos panit kag tul-an nga bata nga si Joel Abong.

Gani bug-os ang paminsaron sang may 5,000 demonstrador sa Escalante City, Negros Occidental nga ginalakipan sang mga mamumugon sa tubuhan, mangingisda, pamatan-on-estudyante, imol sa syudad, mga propesyunal kag tawong simbahan nga maghiwat sang tatlo ka adlaw nga protesta umpsisa Septyembre 18 tubtob 20, 1985.

Nagsugod ang malinong nga protesta nila paagi sa paggahud sa sentrong banwa sang Escalante. Sa masunod nga adlaw, nagtukod sang mga barikada sang tawo ang mga raliyista sa atubang sang merkado kag sa pagsulod sa plasa sang banwa. Sang Septyembre 20, nag-abot sa piketlayn ang isa ka salakyan sang PC-INP (Integrated National Police) kag gin-imbitar ang mga lider sang protesta sa isa ka negosasyon sa sulod sang munisipyo nga may kalayuon lamang nga 50 metros. Wala ini ginbaton sang mga lider masa.

Nag-abot bandang udto-adlaw ang mga trak sang bumbero kag ginsuguran nga bombahon ang piketlayn sang tirgas kag mabaskog nga presyur sang tubig. Wala nalingkang ang mga raliyista bisan ginapalibutan na sila sang mga tropa sang Regional Special Action Force (RSAF), sang Civilian Home Forces (CHDF), kag sang mga wala nakilala nga armadong tawo.

Ginhaboy pabalik sang pila ka raliyista ang mga lata sang tirgas sa mga pwersa sang paramilitar kag sa plasa. Nangin signal ini para paulanan sila sang bala sang mga armadong pwersa sang reaksyunaryong gubyerno. “Gintuyo nga agawon sang mga raliyista ang amon mga pusil,” balibad sang mga berdugo. Ginratrat nila sang mga awtomatikong riple ang mga demonstrador.

Suno sa mga nakaluwas sa masaker nga ini, natabo ang maduguon nga insidente pila ka minutos pagkatapos makahalin ang alkalde sang banwa nga si Braulio Lumayno, upod ang *warlord* kag anay kongresista nga si Armando Gustilo kag ila mga badigard. Sang magpuas ang aso sa mga lupok sang isa ka M-60 *light machinegun* kag mga awtomatikong riple, makita nga nagalapta ang mga patay kag mga pilason sa plasa, sa mga kalsada kag sa malapit nga tubuhan.

Nagalab-ot sa 20 katawo ang naghalad sang ila kabuhi kag masobra traynta (30)

naman ang mga pilason. Samtang, apa nga mga saksi ang kongkretong pader sang isa ka bangko kag pila ka kabalyan sa atubang sang munisipyo nga natadtad sang mga bala. Buot hambalon, may intensyon gid nga patyon ang mga malinong nga raliyista.

Tubtob subong, pagkalipas sang 37 ka tuig halin ang Escalante City Massacre o ginabansagan nga “Bloody Thursday” (Maduguon nga Huwebes), wala gihapon mahatagan sang hustisia ang mga biktima, ila mga paryente, mga abyans kag mga kakilala. Wala sang nabaton nga indemnifikasiyon (bayad-danyos) ang mga pamilya sang mga napatay kag napilasan.

Kabaliskaran naman nga ang tatlo ka manubo sang ranggo nga pulis nga imbolbado sa masaker sa Escalante kag nakulong nahlilway bangud ginhatakan sila sang *parole*. Ang kumander sang RSAF naman ginddeploy sa ibang prubinsya kag sang 2016 ginombrar nga isa ka *senior superintendent* (full colonel). Wala man sang lokal nga upisyal kag kilala nga personahe nga naimbolbar sa insidente ang ginpatawag sa pakitang-tao nga Fact Finding Commission nga ginpamunuan sang Ombudsman nga si Raul Gonzalez (nga nangin sekretaryo sang Department of Justice sadtong 2007 ni President Gloria Macapagal-Arroyo).

“Never Forget!” (Indi pagkalimtan) “Never again!” (Indi pagliwaton) Ini ang mga singgit indi lamang sang mga Negrosanon sa partikukar kundi sang pumuluyong Pilipino sa kabilugan sa tuyo nga manumbalik sa Malacañang ang mga Marcos sa bulig sang isa ka Duterte. Tubtob subong wala pa nila ginaako kag ginahinulsulan kundi ginabalibaran ukon ginadayaw pa ang linibo nga kasal-anan sa banwa sang ila pamilya.

Isa ka Maduguon nga Domingo sang Hunyo sa Daet

Hunyo 25, 2022

Masobra apat ka dekada na ang nakaligad, pero kada bulan sang Hunyo indi madula sa handurawan sang pumuluyo sang Daet, Camarines Norte, kag sang bug-os nga Bicolandia, ang ginabansagan nga “Bloody Sunday” o “Maduguon nga Domingo” nga natabo sadtong panahon sang diktaduryang US-Marcos 1.

Kabaliskaran nga natabo ang “Bloody Sunday” pila ka bulan lang makaligad nga gintapos sa ngalan sang rehimeng US-Marcos I ang Layi Militar sa bilog nga pungsod sadtong Enero 1981 paagi sa Proclamation No. 2045. Napilitan nga kuhaon sang diktador Marcos ang Layi Militar bangud sa mabaskog nga presyur sang internasyunal nga midya, dumuluong nga mga bangko kag institusyon pangpinansya kag sang mga tagapangapin sang tawhanong kinamatarung.

Bunga sang pakitang-tao nga mga paghalog sa layi sang salsalon nga kamot, nangin aktibo ang pumuluyo, labi na ang mga ginapigos kag ginahimuslan nga mangunguma. Katuwang ang mga demokratikong sektor kag pwersang anti-diktadurya, nagpasakup sila sa gin-organisa nga mga rali-demonstrasyon sang Kilusang Mamamayan para sa Tunay na Demokrasya (KMTD) sa Daet, ang kabisera sang prubinsya sang Camarines Norte.

Gani sadtong Domingo sang Hunyo 14, 1981, nagmartsa ang ginatos ka mangunguma halin sa banwa sang Basud agud ipalab-ot sa rehimeng Marcos I nga dapat pataason ang presyo sang kopra samtang ginpakamalaut nila ang pagpanonto sang Coco Levy Fund kag ang “peke nga eleksyon”. Tuyo sang mga mangunguma nga magsimpon sa mas daku nga grupo sang pumuluyo nga nagarali sa atubang sang kapitolyo prubinsyal.

Ugaling antes pa man sila makalab-ot sa Freedom Park sa Daet ginbalabagan na sila.

Napilitan sila nga mag-untat sa pagmartsa bangud may isa ka trak sang bumbero nga nagabalabag sa dalan. Wala madugayi nag-abot ang isa ka trak sang militar. Sang magpanao sa ila salakyan ang 30 suldado sang 242nd PC Company sang Philippine Constabulary (PC), gilayon nga ginhambalan ang mga mangunguma nga magluhod sila sa duta.

Ginpamunuan ni Capt. Joseph Malilay ang grupo sang mga mersenaryong PC kag si Lt. Col. Nicasio Custodio ang pinakamataas nila nga upisyal.

Wala ginsunod sang mga mangunguma ang mandu sang mga pasistang PC. Imbes nga magluhod nagpangabay sila, upod ang organisador sang KMTD, nga magpadayon sila sa rali sa Daet. Pagkatapos nga magbayluhanay sang mainit nga mga tinaga, naglanog ang awtomatikong lupok sang mga riple. Wala sang kaluoy nga ginratrat sang uhaw sa dugo nga mga elemento sang PC ang wala sang inugbato nga mga mangunguma.

Sang magpuas ang aso, apat ang nagahamyangon kag masobra 50 pa nga mangunguma ang pilason. Nauntat lamang ang pagpamusil sang mga pasista sang magpangabay sa ila si Grace Vinzons-Magana, *coordinator* sang KMTD. Gindala ang mga pilason, lakip ang mga patay, sa isa ka ospital.

Nakilala kag nakalukit sa marmol nga pader sang Bantayog ng mga Bayani ang mga ngalan sang mga biktima nga sanday Jose E. Alcantra, Elmer L. Lagarteja, Rogelio S. Guevara kag Benjamin B. Suyat. Ang duha nga malubha nga napilasan kag napatay pagkatapos sang duha ka bulan amo sanday Rosita Arcega, 30, kag Ernesto Encinas, 25.

Kag pareho sa masami nga naratibo sang militar kag pulis pagkatapos sang hitabo kag ginpamilit nila nga papatihon ang publiko nga kuno naengkwentro sang mga PC ang mga “communist terrorist groups” (CTGs) o mga katapu sang New People’s Army. Siling nila, nagpalupok sila sang “warning shot” sa ere agud pakalmahon ang mga tawo pero ang mga “armadong myembro” sang mga nagamartsa nagpalupok sang ila mga pusil kag ginpuntiryा sila. Wala kuno sila sang mahimo kundi nga magpalupok para pangapinan ang ila kaugalingon.

Kinontra ni Atty. J. Antonio Carpio (subong retirado nga Supreme Court Associate Justice kag sadto tagapangulo sang KMTD), kag ni Grace Vinzons-Magana ang binutig nga pahayag nga ini sang militar. Ginpamatud-an ini sang *fact-finding team* nga ginpamunuan nanday anay senador Jose W. Diokno kag bantog nga mamahayag nga si Joaquin “Chino” Roces. Siling nila ang mga naigo kadama-an ara sa unahan sang martsa, kag imposible nga ang mga nagpalupok magahalin sa likod nila. Wala man sang mapakita nga nakumpiska nga mga armas ang PC.

Kag gulpe nga nagbukas ang tunay nga kinaiya nga mabangis kag mapiguson nga nagapostura nga mabuot nga rehimeng hinali nga naggwuwa ang bangkil. Wala na ini nagayuhom kundi isa ka mapintas nga tigre. Gin-aresto sanday Carpio kag Vinzons-Magana sadtong temprano nga bahin sang Hulyo antes pa man suguran ang pormal nga imbestigasyon sa “Bloody Sunday”. Sa umpisa, wala ginpasakaan sang kaso ang duha sang ginditener sila. Sang ulihi ginkasuhan sila sang paglapas sa isa ka *presidential commitment order* (PCO) nga ginpirmahan mismo ni Ferdinand Marcos Sr sadtong Hunyo 26 (masobra isa ka semana pagkatapos ang maduguon nga insidente).

Ginkasuhan sanday Carpio kag Vinzons-Magana bangud ginlapas kuno nila ang Anti-Subversion Law (Presidential Decree No. 885) kag PD No. 33 angut sa paghimo sang mga polyeto pangpropaganda batuk sa diktaduryang rehimeng. Pero nag-ani sang lapnagon nga pagkundenar ang pagkaaresto kag pagkakulong sa ila. Bunga sini napilitan nga hilwayon sang diktaduryang Marcos I ang duha.

Kag ano ang natabo kanday Colonel Custodio, Captain Malilay kag iban pang mga suldato sang PC?

Agud pakalmahon ang mga kritiko sang diktaduryang rehimeng Marcos I, naghimo sang imbestigasyon ang Human Rights Committee sa idalom sang Ministry of National Defense. Ginpamunuan ini ni Col. Jose M. Crisol. Kag ano ang husgar? Gin-abswelto ang ginatudlo nga mga berdugo sang Daet Massacre!

Bangud sa pagkunsinte sang rehimeng US-Marcos sa mga mersenaryo kag manugpatay-tao nga mga pasista, natabo na naman ang isa ka masaker sa Camarines Norte sadtong Hunyo 24, 1982. Gindakop sang 45th IB sang Philippine Army ang lima ka mangunguma kag ginpatrabaho sa detatsment nila sa Barangay Mabilo, banwa sang Labo. Sang matapos na sila sa ila trabaho sa detatsment sang militar, imbes nga pasalamatang ginpangluthang kag ginpatay ang lima. Minasaker sila sang militar bilang pagtimalos sa pagkapatay kuno sang isa ka suldato sa isa ka ambus sang New People’s Army sa panahon nga ina.

Ang mga Bulak sang Inang Banwa: Masaker sa San Rafael, Bulacan

Hunyo 27, 2022

Indi gid malimtan sang mga taga-Bulacan ang isa ka makangilidlis nga insidente sadtong gab-i sang Hunyo 21, 1982, 40 tuig na ang nakaligad. Gindukot sang mga tropa sang 175th Company sang Philippine Constabulary (PC) ang lima ka pamatan-on nga myembro sang Alyansa ng Magbubukid sa Gitnang Luson (AMGL) nga nagapulong sa isa ka barangay sa Pulilan kag gindala sa Barangay Pulo sa banwa sang San Rafael.

Masunod nga adlaw, nakibot na lang ang mga residente sang poblacion sang San Rafael sang makita nila sa kilid sang bilding sang munisipyo ang lima ka duguon nga bangkay sang mga pamatan-on. Tadtad sang bala ang ila mga lawas. Namutikan man sang mga residente nga may igo sang bala sa likod sang mga ulo sang mga biktimia.

Suno sa pulis, lampas tungang-gab-i sang mag-abot sa munisipyo sang banwa ang mga berdugo nga PC nga ginpamunuan ni Maj. Bartolome Baluyot, nagapamuno sang paniktik sadto sang Bulacan, kag Capt. Danilo Mangila. Sa istorya sang mga PC, naengkwentro kag napatay kuno nila ang “bandidong grupo” sang Bagong Hukbong Bayan.

Wala pagrespeto sa mga bangkay

“Ara! Patay tanan ang mga bandido!” bug-os kahambog nga nagpaandam sa publiko ang notoryus nga mga tropa sang PC.

“Indi ninyo sila pagsundon!” paandam sang mga elemento sang PC sa mga residente sang San Rafael. Ginpabay-an nila nga langawon kag pyestahan sang mga ulod ang mga bangkay sang mga aktibista.

Wala nagpakugmat ang pumuluyo. Sa baylo nga mahadlok sa brutalidad sang mga

pasista, nagbuligay sila para hatagan sang disente nga lubong ang mga biktima. Nag-amot sang pondo lakip ang alkalde sang banwa kag mga empleyado sang munisipyo para baklan ang lima sang bayu nga panglubong kag mga lungon. Antes magsirom, ginlubong sang mga suldado ang lima ka biktima sa manabaw nga mga kutkot sa San Rafael Public Cemetery.

Mga bulak sang Inang Banwa

Indi mga malain nga tawo ang lima ka biktima, siling sang ila mga pamilya, abyans kag kakilala. Sa pagkamatuod sila mga organisador nga myembro sang Alyansa ng mga Magbubukid sa Gitnang Luson (AMGL). Bilang pasidungog, kolektibo nga ginatawag sila nga mga “Martir sang Bulacan” kag mga “Bulak sang Inang Banwa” bangud ginsakripisyong nila ang ila panahon, kasulhayan kag ila mga kabuhi para sa kaayuhan kag mga kinamatarung sang mga mangunguma sa Central Luzon.

Isa sa ila si Teresita Llorente, ang nagaaisahanon nga babaye sa lima ka aktibista nga ginpatay. Siya tubo sang Meycauayan City sa Bulacan. Nagabulig siya sa iya mga ginikanan sa gamay nila nga restawran antes mangin aktibista. Katapu siya sang guban sang mga kantora sang lokal nga parokya kag katapu sang Pamparokyang Kilusang Kabataang Kristyano (PKKK). Tinedyer pa lang namuklat na siya sa mga problema sang ila komunidad kag sang pungsod sa kabilugan. Nangin aktibo siya pagkatapos nga mag-upod sa mga nagprotesta nga mamumugon sang isa ka pabrika sang tela.

Kasimanwa man ni Llorente si Danilo Aguirre, nga pareho sa iya, myembro man sang PKKK. Kon indi masako sa simbahan, nagabulig siya sa pamilya bilang isa ka manugtinda sa merkado sang Meycauayan. Bisan hayskul lamang ang iya natapos, nagabulig man siya sa ginahiwat nga mga talakayan pang-edukasyon para mahibal-an sang pumuluyo ang ila mga kinamatarung kag kon paano sila ginatapna sang diktaduryang Marcos. Sang kuno ginbungkag ang *martial law*, aktibo siya nga nagpasakop sa mga rali kag nagboluntaryo bilang isa ka *watcher* para sa eleksyon sadtong 1981.

Taga-syudad sang Malolos naman si Edwin Borlongan nga isa sa mga katekista sang Pamparokyang Samahan ng mga Katekista (PAKSA). Nakatapos siya sang kurso nga *automotive servicing* sa Samson Technical School sa Maynila kag nangin isa ka drayber kag mekaniko sa Tondo. Nakatapos siya sang elementarya kag hayskul bilang isa ka *working student*. Sadtong 1978, namuklat siya sa mga problema sang banwa sang magpasakup sa *noise barrage* sa bilog nga Metro Manila agud ipahayag ang pagpamatuk sa peke nga eleksyon sang Interim Batasang Pembansa. Nangin aktibo siya halin sadto sa mga kampanya labi na sa paghimakas sang mga estudyante para sa ila mga kinamatarung kag kaayuhan.

Gradweyt sang hayskul ang taga-Hagonoy nga mangingisda nga si Constantino Medina. Bunga sang hilig sa pagbasa, natun-an niya ang mga basehan nga problema sang pungsod. Nangin instrumento ang ginpasakupan niya nga progresibong grupo sang mga artista, ang Galian sa Arte at Tula (GAT), nga nagadala sang mga tawo halin sa ila komunidad para maglantaw sang mga drama nga ginapasundayag sang Philippine Educational Theatre Association (PETA). Luwas sa iya ambisyon nga mangin mamalaybay, luyag man niya nga mangin maayo nga abugado.

Manugtapos na sa kurso nga *mechanical engineering* halin sa FEATI University sa Maynila si Renato Manimbo sang namuklat siya. Aktibo siya nga katapu sang konseho sang estudyante sang FEATI sadtong katapusang dekada 1970 kag duha ka beses nga nangin presidente sini. Sang panahon nga ina, mainit nga isyu ang mga kinamatarung sang mga estudyante kag ang mga mataas nga balayran sa matrikula. Bilang lider estudyante, nagahambal siya sa mga rali kag isa sa mga tagapundar nga katapu sang League of Filipino Students. Isa siya sa nagdala sang mga *banner* nga nagpakamalaut sa mapiguson nga pagginahum sang rehimeng Marcos sang nagbisita si Pope John Paul II sa pungsod sadtong Pebrero 17, 1981.

Antes pa man magbisita ang Santo Papa sa Pilipinas, pakitang-tao nga ginbungkag ni Marcos Sr ang Layi Militar sa bilog nga pungsod sadtong Enero 1981. Naghatag dalan ini para magpalapad ang AMGL sang ila katapuan sa prubinsya sang Bulacan. Nagkalainlain man ang ginalinan sang lima ka pamatan-on nga nasambit, ginhugpong sila sang paghigugma sa banwa kag hustisyal sosyal. Nangin mag-abyan sila. Nagpatapu sila sa AMGL sang manawagan ini nga dapat batuan ang pagpamigos kag pagpanghimulos sang mga agalon nga mayduta sa pobre nga mga mangunguma. Panawagan sadto ang pagpasulong sang tunay nga reforma sa duta, labi na sa Bulacan nga malala ang problema nga agraryo.

Adlaw sang pagkabaganihan

Sa adlaw nga gindukot ang lima sang mga pasista, naghiwat sila sadto sang pulong para magtasa sa ila hilikuton kag magplano sang mga aktibidad tubtob 1982.

Samtang nagapulong, nagabulos-bulos sila sa pagsid-ing sa mga bintana sang balay bangud nagatinaghul ang mga idu. Wala sila sang ginhimo nga tikang bangud wala naman sang makaduluda sa palibot. Nagpadayon sila sa ila pulong. Pero wala nagdugay sang pwersahan nga ginbuksan ang bintana sang mga lupok sang awtomatikong riple. Kadungan sini nakabati sila sang mabaskog nga mandu:

“Wala sang maghulag!”

“Hapa!!! Hapa!!!”

Ginpalibutan ang balay sang mas o menos 40 suldado sang 175th PC Company. Gindakup nila ang mga pamatan-on ugaling may nakalusot nga isa sa ila. Naglusot siya sa bintana, nagsaka sa bubong kag didto nagtago tubtob makahalin ang mga armadong kaaway sakay sa salakyan militar. Ginsaysay niya ang bilog nga hitabo sa mga pamilya sang lima ka biktima.

Indi armado ang grupo sang mga organisador. Pero suno sa report sang PC, nakuha kuno nila sa “grupong NPA” ang duha ka karbin, isa ka pistola, apat nga mga granada, pila ka bala kag mga subersibong dokumento. Sa sulod sang duha ka adlaw, ginbandera ang binutig nga naratibo nga ini sang 175th PC Company sang mga pahayagan nga kontrolado sang mga Marcos, Romualdez kag kroni sini nga si Gen. Hanz Menzi.

Ginpanginwala ini sang nagpasakup sa pulong nga isahanon nga nakaluwas sa reyd.

Ang Masaker sa Guinayangan, Quezon

Hunyo 28, 2022

Antes pa man matabo ang mga masaker sa Daet, Camarines Norte kag sa San Rafael, Bulacan, ginkibot na ang pungsod kag ang kalibutan sang maduguon nga mga insidente sang madamuan nga pagpatay kag pagkapilas sang mga inosenteng sibilyan pareho sa prubinsya sang Quezon. Ang “mga kasal-anan” nila? Gusto lang nila nga ipaabot sa rehimeng US-Marcos 1 ang ila mga lehitimong reklamo kag solusyon sa makaluluoy nila nga kahimtangan sosyo-ekonomiko.

Natabo ang mga masaker kag iban pang pagpang-abuso militar sa panahon nga “gin-atas” na sang pasistang diktaduryang Marcos ang Layi Militar sang 1981. Suno pa sa diktador nga si Ferdinand Marcos Sr, nadula ukon indi na kontrolado sang “himbunanay sang mga maka-Tuo kag maka-Wala” nga ibagsak ang iya nga gubyerno, gani balik na sa “normal nga pagpangabuhî” ang pumuluyo.

Apang pangpahumot lang ang gindeklarar nga pagkuha sa Layi Militar kag ang pagbalik sa “normal nga pagpangabuhî”. Bangud sang 1981 lang, may nalista nga mga masaker lakip ang sa Sag-od, Las Navas, Northern Samar; sa Culasi, Antique; sa Tedula, Misamis Occidental; kag sa Guinayangan, Quezon.

Sa pihak sang pagpakanalaut sang mga nagasakdag sa tawhanong kinamatarung pareho sang Amnesty International kag mga demokratikong personahe kag sektor sa sulod kag gwa sang pungsod, wala sang untat gihapon ang mga pagpang-abuso sang Philippine Constabulary (PC), Philippine Army, Civilian Home Defense Forces (CHDF), kag iban pang mga armadong grupo nga ginaarmasan o ginakunsinte sang pasistang estado. Sang matapos ang 1982, 14 ang nalista nga mga masaker kon sa diin 174 ang napatay kag masobra isa ka libo ang mga pilason.

Ginpalala sang mga pagpang-abuso militar nga ini ang makaluluoy nga kahimtangan sang mayorya nga pumuluyo, labi na sang mga manugniyog. Nakakita sang kahigayunan ang pumuluyo kag ila nga tagasuporta nga mag-organisa sang hublag protesta sang manug-abot sa pungsod si Pope John Paul II. Gin-umpisahan nila ang

pagtambol sang ila nga mga reklamo kag ginapangayo nga mga solusyon sa pagpangbarat sang presyo sang kopra kag ang mga iskandalo kaangut sa Cocofed kag Coco Levy Fund (buhis nga ginakuha sang gubyerno sa kada kilo sang kopra nga ginabaligya kag nagakadto lang sa mga kroni nga pareho nanday Danding Cojuanco, Maria Cristina Lobregat kag Juan Ponce Enrile).

Gani sang Pebrero 1, 1981 naghagunos sa mga kalsada pakadto sa Guinayangan ang nagalab-ot sa 6,000 mangunguma kag mga tagasuporta nila. Naghalin sila sa lima ka banwa sang Bondoc Peninsula sa prubinsya sang Quezon, nga ang kadam-an nga pangabuhi nagasalig sa niyog.

Bagsak sa pangkalibutanon nga merkado ang presyo sang langis halin sa niyog kag dugang diri, sobra nga ginabarat man sang mga komersyante ang presyo sang kopra. Nagalab-ot lang sa ₱1.00 kag kon kis-a saysenta sentimo (₱0.60) ang kilo sang kopra. Kag kon dal-on pa ini sa merkado sa banwa, pagakutungan pa ang mga manugniyog kag mga komersyante sang mga abusado nga militar kag paramilitar nga CHDF.

Halin sa nagkalainlain nga direksyon, ginbaktas sang mga ginapigos kag ginahimuslan ang dalan pakadto sa sentro sang banwa sang Guinayangan. Plano nila nga ihayag sa hublag protesta ang ila nga mga reklamo kag demanda para itambol ini sa midya nga nagahulat sa pagbisita sang Santo Papa sa pungsod.

Pero antes pa sila makaabot sa plasa sang banwa, wala sang untat nga ginratrat sila sang mga tropa sang PC. Duha ka nagamartsa ang gilayon nga napatay. Nareport nga 100 ang napilasan, apang mahimo nga naglab-ot ini sa 1,000.

Masobra apat ka dekada na ang nakaligad apang wala sang nagpanabat nga upisyal o nasilutan sa mga berdugo nga sulrado sang PC. Wala sang ginhimo nga pormal nga imbestigasyon ang diktaduryang Marcos sa makakulugmat nga hitabo.

Siling gani sang mga nakaluwas sa masaker: “(P)irme nga laygay sa aton sang mga abyans kag kapamilya ang magpatawad. Mahimo nga may punto sila... Apang sa isa ka bahin, may ara kita nga indi dapat itago kag ina ang makalimot. Labi na kon wala man kita sang naagum nga katarungan nga kabangdanan man sang wala sang kalinungan. Bunga sini, mas nagakadapat ang pagpadayon sang aton pagduso sang aton nga mga kinamatarung.”

Septyembre 2022